

УДК 930.1 (477) «1946/1965»

Н 58

Дмитро НЕФЬОДОВ

**ІСТОРИОГРАФІЯ РОБІТНИЦТВА УРСР ПОВОЄННОГО
ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ
в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр.**

У статті досліджується стан наукової розробленості теми «Історіографія робітництва УРСР повоєнного двадцятиріччя» в другій половині 1960 – першій половині 1980-х рр. Представлено розвиток української радянської та діаспорної історичної науки з проблеми повоєнного робітництва УРСР. Автор дійшов висновків, що в історіографічних працях підбито підсумки зробленого, виокремлено проблемні ділянки теми та відповідно сформульовано актуальні завдання для майбутніх конкретно-історичних робіт. В означений період радянським історикам доводилося працювати в максимально заангажованих умовах. Піддані тотальному контролю і впливу командно-адміністративної системи, їхні роботи стали продуктом свого часу, квінтесенцією принципу партійності.

***Ключові слова:** УРСР, робітничий клас, повоєнна відбудова, історіографія, методологія.*

***Постановка проблеми.** В історичній науці відсутнє об'єктивне та комплексне історіографічне дослідження робітництва УРСР повоєнних десятиліть. Водночас можна констатувати наявність історіографічної традиції, яка дає змогу виокремити низку аспектів, від яких можна і треба відштовхуватися при вивченні заявленої проблеми.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Новітня історіографічна ситуація характеризується критичним переосмисленням стану радянської історіографії загалом і робітничого класу УРСР зокрема. У цей період зазнали якісних змін умови роботи дослід-*

ників, чому великою мірою сприяє методологічний плюралізм, відкриття архівів, демократизація науки.

Однією з найважливіших узагальнювальних історіографічних праць новітньої доби, предметом дослідження якої стала діяльність української радянських істориків, є монографія В. Яремчука [32]. Важливого значення для переосмислення теоретико-методологічних основ історіографічного проблемного студювання, у тому числі і в контексті досліджуваної проблеми, мали праці А. та В. Коцурів [9], Я. Калакури [11], Я. Грицака [7]. Розлогі оцінки українській радянській історіографії дані на всеукраїнському науково-методологічному семінарі [29] та міжнародній науковій конференції «Світло й тіні українського радянського історіописання» [27]. Різні аспекти, тотожні з предметом нашого дослідження, містяться у дисертаціях В. Павленка [23], П. Касперовича [12], Ю. Лаєвської [14], Ю. Ніколайця [17], історіографічних зрізах О. Додонова [8], В. Юрченка [31], О. Сургай [28], Ж. Кукурузи [13]. Водночас констатуємо значне зниження інтересу до підбиття історіографічних підсумків у межах певних періодів. На сьогоднішній день не вироблено стрункої системи положень, які давали б відповідь на питання про сутність процесу наукового вивчення історії робітничого класу УРСР повоєнного двадцятиріччя, тобто немає того, що називається «наукова концепція» проблеми.

Метою статі є дослідити стан наукової розробленості теми «Історіографія робітництва УРСР повоєнного двадцятиріччя» у другій половині 60 – першій половині 80-х рр., охарактеризувати розвиток української радянської та діаспорної історичної науки задекларованої проблеми.

У другій половині 1960-х рр. праці з історії радянської історичної науки стають більш систематичними і цілеспрямованими. Починають активно досліджуватися проблеми суб'єктів історії, серед яких робітничий клас займав провідне місце.

В узагальнювальній історіографічній монографії «Очерки по историографии советского общества» [21] доволі критично оцінений стан радянської проблемної історіографії, зазначено, що в більшості праць аналітичний аналіз літератури підмінюється бібліографічними оглядами та рецензіями на книги. Водночас і сама монографія дуже слабо розкриває зміст радянського історіографічного процесу. В однойменному збірнику статей 1967 р. [22] при-

вертає увагу історіографічний огляд А. Алексащенко, присвячений проблемі культурно-технічного зростання радянського робітничого класу в історичній літературі, виданій після XX з'їзду КПРС. Автор відзначає негативну тенденцію у вигляді виходу основної маси монографічних досліджень та наукових статей у центральних районах країни і той факт, що лише незначна кількість видана в республіках. На думку історіографа, не всі автори належною мірою володіють прийомами соціологічного аналізу даних статистики, недостатньо використовуються дані республіканських та обласних статистичних органів [22, 283].

Велику роль у підбитті проміжних підсумків історіографічного осмислення історії радянського робітничого класу зіграла наукова сесія 1967 р., організована Інститутом історії АН СРСР і Академією суспільних наук при ЦК КПРС. Цей захід став одним з перших наукових зібрань, спеціально присвячених розгляду найважливіших проблем історіографії робітничого класу СРСР. Його завдання полягало у тому, щоб за допомогою всебічного аналізу історичної літератури, присвяченої радянському робітничому класу, виявити дискусійні та нерозв'язані питання і у зв'язку з цим поставити перед фахівцями конкретно-історичні завдання. Історіографічній розробці повоєнного етапу історії радянського робітничого класу присвятили свої виступи В. Полетаєв, В. Єжов, А. Малолетова, І. Остапенко, А. Тюріна. До числа найменш вивчених питань історіографії робітничого класу повоєнного періоду учасники сесії віднесли матеріальне становище робітників [3, 257]. Досить високо оцінюючи рівень вивчення кількісних і якісних змін у складі робітничого класу СРСР, історіографи звернули увагу на нерівномірність дослідження проблеми за періодами. Так, на думку А. Малолетової, порівняно мало досліджені 1946 – 1950 рр., коли в основному завершилося відновлення чисельності робітників. Більш повно і різнобічно вивчені 1950 – 1957 рр., коли процес інтенсивного кількісного зростання і якісних змін проходив в умовах вдосконалення техніки. Активно вивчалися 1959 – 1965 рр., – період швидкого зростання чисельності робітників у найбільш прогресивних галузях промисловості і якісних перетворень структури персоналу, які відбувалися на базі реалізації перших досягнень науково-технічної революції [3, 269]. Позначено, що вивчення чисельності та складу робітників УРСР у повоєнне двадцятиріччя

проходить менш динамічно, ніж у низці інших республік СРСР, таких як Білоруська РСР, Молдавська РСР, Азербайджанська РСР [3, 270 – 271].

У комплексній монографії (1967) А. Санцевича «Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії» [26] велика увага приділена висвітленню історії робітництва в радянській історичній науці. Автор доволі ґрунтовно проаналізував праці, присвячені повоєнній відбудові промисловості в другій половині 40-х рр. та участі у ній робітництва. Оцінюючи літературу, яка вийшла до середини 50-х рр., А. Санцевич наголошує на превалюванні тематики діяльності окремих новаторів виробництва, історії підприємств, фабрик та заводів. Історіограф позитивно оцінює рішення XX з'їзду КПРС, які сприяли більш активному розвитку радянської історичної науки. Однак разом з позитивними зрушеннями, дослідник відзначає низку недоліків у працях, що вийшли після XX з'їзду партії, зокрема, відсутність глибокого аналізу кількісного і якісного зростання робітничого класу як загалом, так і за окремими галузями; наведення переважно відомих зі статистичних збірників цифрових даних; слабке відображення історії робітників легкої промисловості республіки [26, 51]. Загалом, високо оцінюючи стан розробки історії робітництва УРСР в повоєнній радянській історіографії, А. Санцевич вказав на необхідність дослідження суспільно-політичного життя робітничого класу, його участі в діяльності рад, громадських організацій. Як стверджує історик, поза увагою науковців залишилися робітники сфери обслуговування та сільського господарства. Вивчення змін складу робітничого класу має велике значення для розвитку виробництва, матеріального, побутового, житлового, культурного забезпечення робітників, розгортання мережі навчальних закладів різноманітного профілю [26, 91].

До тотожних висновків стосовно малодосліджених сторін історії робітництва УРСР приходить В. Романцов [24; 25]. На думку історіографа, в українській радянській науковій літературі достатньо цілісно розглянуті питання виробничої діяльності робітництва, сприяння науково-технічному прогресу, боротьбі за комуністичне ставлення до праці, участь у громадських організаціях. Водночас, зосередившись на розгляді стану розвитку наукових досліджень з питань кількісних та якісних змін у складі робітниц-

тва УРСР повоєнної доби, автор зазначає, що в історичній літературі не знайшли комплексного висвітлення зміни у складі окремих груп робітництва, майже поза увагою залишилися робітники, задіяні у будівництві, машинобудуванні, транспорті, сільському господарстві. Критично оцінюючи двотомник «Історія робітничого класу Української РСР», В. Романцов наводить велику кількість помилок, які допустили автори узагальнювального академічного видання під час аналізу кількісних змін робітництва УРСР. Спираючись на перелік даних зі статистичних збірників, історіограф категорично не погоджується з підрахунками авторів двотомника [25, 143]. Як вказує В. Романцов, аналізуючи підвищення майстерності робітництва, історики приділяють недостатньо уваги тому, як під впливом науково-технічного прогресу поліпшується професійно-кваліфікаційна підготовка робітників. Тим часом цей аспект істотно доповнює характеристику робітничого класу, в діяльності якого дедалі більшу роль відіграють інженерно-технічні знання. Історіографом встановлено, що вивчення джерел і форм поповнення робітничого класу УРСР залишається чи не найвідсталішою ланкою досліджень [25, 145].

Дослідженню діяльності КПУ з відбудови і розвитку промисловості УРСР в повоєнні десятиріччя в історіографічному зрізі присвячена докторська дисертація І. Остапенка [20]. Використовуючи проблемно-хронологічний метод, дослідник виокремив такі напрями історико-партійної історіографії, як господарсько-організаторська діяльність КПУ з керівництва промисловістю, прискорення науково-технічного прогресу, ідеологічна; політико-виховна робота парторганізацій промислових підприємств та партійне керівництво соціалістичним змаганням. Історик виділив необхідність поновлення видання міжвузівського наукового збірника «Історіографічні дослідження в Українській РСР». Як стверджує дослідник, підвищення ролі історіографічних досліджень, їх практична значимість залежить від апробації на загальносоюзному і республіканському рівнях [20 359]. Автор приходить до висновків стосовно неспинного зростання ролі історичної партійної науки [20, 363].

На початку 70-х рр. почала активно розвиватися нова форма координації історіографічних досліджень – наукова рада з історії історичної науки при відділенні історії АН СРСР, яка об'єднала історіографів республік та загальносоюзних установ. Саме в озна-

чений період внаслідок низки дискусій з питань методології історіографії та проблем періодизації, радянська наука прийшла до сучасного розуміння джерелознавчої і методологічної бази проблемної історіографії.

Комплексним підходом до історіографічного вивчення теми характеризується доробок І. Ворожейкіна. Оцінюючи літературу, що стосується кількісних і якісних змін у складі робітничого класу, автор зазначає, що більшість істориків зосереджує увагу тільки на одній будь-якій стороні проблеми, вказує на відсутність праць, які досліджують взаємозалежність багатьох чинників розвитку робітничого класу. Інша суттєва слабкість літератури про робітничий клас, на думку І. Ворожейкіна, полягає у тому, що дослідники обмежуються вивченням переважно промислових кадрів та залишають в тіні інші категорії робітників – будівельників, транспортників, працівників сільського господарства. У радянській історіографічній літературі, як стверджує історіограф, дуже слабо використовуються матеріали з історії фабрик і заводів, результати досліджень етнографів, музейні експозиції [4, 92]. Історик наполягає на тому, що радянська наука мало уваги приділяє вивченню змін у матеріальних умовах життя робітників, констатує тільки зачатки дослідження рівня реальної заробітної плати, ролі громадських фондів, забезпечення робочих сімей житлом, предметами побуту. Важливою особливістю історіографії радянського робітничого класу УРСР, як зазначає І. Ворожейкін, стала участь самих робітників у написанні історії підприємств і промислових центрів. Водночас учений вказує на низький рівень вивчення робітничого класу в перші повоєнні роки.

Певним проміжним підсумком радянської історіографії проблеми є монографія І. Ворожейкіна, видана у співавторстві з С. Сенявським [5], відмінну рису якої становить те, що історія робітничого класу розглядається авторами у трьох вимірах: методологічному, історіографічному і конкретно-історичному. Застосування конкретно-історичного підходу при розгляді питань, висновки і рекомендації авторів значно збагатили історіографічний аспект роботи, істотно підвищили її наукову значущість. Однак, безумовно, загалом монографія витримана в дусі марксистської ідеології, з притаманними чіткими орієнтирами для подальших історичних пошуків.

Серед узагальнювальних історіографічних робіт найбільшою повнотою відрізняються два огляди на сторінках головного представника радянської історичної періодики – журналу «Історія СРСР», авторами яких стали провідні радянські історіографи. В них у порівнянні з попередніми роботами уточнені висновки про ступінь розробленості окремих тем і питань. Позитивно оцінюючи конкретно-історичну розробку таких проблем, як джерела поповнення рядів робітничого класу, зростання його чисельності та питомої ваги, підвищення культурно-технічного рівня, зближення характеру праці робітників з працею інженерно-технічних працівників, вплив всіх цих факторів на соціальний прогрес, історіографи того часу відзначили фактичну відсутність досліджень, у яких робітничий клас спеціально розглядався як елемент соціальної структури суспільства, в усіх його взаємозв'язках і взаємодіях при глибокому аналізі його внутрішньокласових відмінностей. На думку вчених, це стало наслідком порівняно вузької спеціалізації у вивченні робітничого класу, обумовленої безперервно зростаючим потоком інформації, яку неможливо обробити на основі використання тільки чисто історичної методики дослідження [6, 11]. Комплексне дослідження робітничого класу істориками, етнографами, економістами, соціологами, філософами може вивести тематику на якісно новий методологічний рівень. Автори доводять гіпотезу, що постановка і розв'язання великих конкретно-історичних проблем історії робітничого класу вимагає залучення для дослідження більшого, ніж при традиційних методах обсягу вихідної інформації, різноманітної за характером і змістом. Усе це передбачає організацію конкретно-соціологічних досліджень, освоєння нових «індустріальних» методів оперативної обробки і аналізу джерел інформації. Історіографи акцентують увагу на необхідності використання електронно-обчислювальної техніки для обробки масових джерел, соціологічних досліджень та статистичних матеріалів [6, 15].

Як стверджують провідні історіографи 70-х рр., протягом 60 – першої половини 70-х рр. стався певний поворот від дослідження окремих сторін проблеми до більш комплексного розгляду її різних аспектів, факторів, що впливають на зміну чисельності, складу, структури робітничого класу. На думку дослідників радянських конкретно-історичних робіт, однією з ключових є проблема зміни чисельності робітничого класу, його перетворення на най-

численніший клас. Історіографи підкреслюють доцільність посилення вивчення нових процесів і явищ, нових зрушень у географії промисловості, транспорту та інших галузей, географії робітничого класу в зв'язку з подальшим розвитком продуктивних сил, формуванням нових територіально-виробничих і промислових комплексів [16, 8]. До недоліків досліджень віднесені їхня переважаність фактами, конкретний опис технологічних процесів. Як підкреслили історіографи, в конкретно-історичних роботах 50 – 60-х рр. слабо досліджуються такі важливі сторони соціологічної складової, як духовне обличчя, культура і побут, звичаї, традиції, обстановка, інтереси робітників [16, 10].

Велику групу становлять конкретно-тематичні історіографічні праці, присвячені окремим питанням історії робітничого класу. А. Оприщенко створив першу історіографічну монографію про соціалістичне змагання [19]. У книзі аналізується література з цієї проблеми, що вийшла в 1917 – 1959 рр. – монографії, статті, брошури істориків, економістів, філософів. Третій розділ роботи містить історіографічний аналіз літератури про змагання, що вийшла в 1946 – 1959 рр. Автор підкреслює глибшу розробку теоретичних і методологічних питань, розширення проблематики досліджень і їх історіографічної бази. У книзі показано, як поступово поглиблювалася розробка проблеми, уточнюється періодизація, розмежовуються поняття «соціалістичне змагання» і «стаханівський рух». Історіографічне висвітлення ролі робітничого класу в розвитку сільського господарства знайшло відображення у публікації С. Івашкіна [10], зміни культурно-технічного рівня робітників висвітлені в історіографічних зрізах Р. Худяка [30], С. Найди і Д. Фрейліхера [15]. Р. Худяк, зокрема, звернув увагу на те, що спеціальні дослідження про зростання культурно-технічного рівня робітничого класу присвячені головно трьом групам робітників – шахтарям, машинобудівникам та металургам. Найбільше написано про робітників вугільної промисловості. Зміни в професійному та культурному рівні працівників легкої і харчової промисловості, транспортників, будівельників в історичній літературі не відображені. Історіограф аргументовано довів, що в більшості праць не спостерігається органічного взаємозв'язку між розвитком промисловості та змінами в культурно-технічному рівні робітників. Говорячи про розвиток промисловості як основу зростання квалі-

фікації робітників, автори насамперед зупиняються на збільшенні випуску промислової продукції та впровадженні у виробництво нової техніки і технологій. Впливу науково-технічного прогресу на ліквідацію малокваліфікованої і малопродуктивної важкої фізичної праці, виникнення нових професій, зростання знань і кваліфікації робітників, наближення їх культурно-технічного рівня до рівня інженерно-технічної інтелігенції дослідники майже не торкаються. У більшості статей і брошур розкрито не весь комплекс питань, які включає в себе термін «культурно-технічний рівень». Їхні автори ґрунтовно досліджують зростання виробничо-технічного рівня, гірше – освітнього і майже зовсім не звертають уваги на зростання загальної культури робітництва [30, 126].

Оцінка стану радянської історичної науки періоду 70 – початку 80-х рр. представниками української діаспори кардинально відрізняється від оцінки радянського наукового доробку 50 – першої половини 60-х рр. Знаковим у цьому сенсі є передрук відомої статті О. Оглоблина (1963) в номері «Українського історика» за 1978 р. з нагоди 15-річчя часопису і коментар самого автора стосовно очікуваних результатів та змін в історичній науці УРСР [18]. Так, автор підтверджує свої очікування стосовно перешкод, перекручень і паплюжень, однак «15-літня дійсність перевершила найгірші наші побоювання» [18, 62]. Історик обвинувачує радянське керівництво та окремих представників української радянської науки в низькій якості праць, зникненні низки часописів, тотальному розгромі 1972 р. Л. Винар більш жорстко констатує факт розвитку української радянської історіографії у повній залежності від директив КПРС і як наслідок – цілковиту втрату характеру незалежної академічної дисципліни. На думку діаспорного історіографа, вона віддзеркалює зміни партійної політики стосовно національного питання і як така є важливим барометром для дослідження політичного життя в Україні [2, 7]. Л. Винар приходять до висновків, що «сьогодні історична наука в Україні не існує» [2, 12]. Теперішній період української історіографії, на думку Ю. Бадзьо, нагадує часи сталінщини, коли історична наука перестала бути наукою, а стала пропагандивним зряддям комуністичної партії [1, 83].

Висновки. Отже, аналіз історіографічних робіт, які побачили світ у другій половині 60 – першій половині 80-х рр., засвідчив

наявність певних результатів історіографічної розробки тематики повоєнного робітництва УРСР. Зусиллями А. Санцевича, В. Романцова, Я. Калакури, І. Остапенка, а також І. Ворожейкіна, В. Полетаєва, С. Сенявського, В. Єжова, С. Найди, А. Митрофанової, Л. Рогачевської розроблялися методологічні аспекти вивчення радянського робітництва, підбито підсумки зробленого, констатовані проблемні ділянки теми та відповідно сформульовані актуальні завдання для майбутніх конкретно-історичних робіт. Переважна більшість праць мають загальносоюзний масштаб, відповідно аналіз української історіографії на їхніх сторінках представлений опосередковано. Винятково українські історіографічні розробки представлені набагато скромніше. На жаль, саме у «застійне» двадцятиріччя «поправка на партійність» має найбільшу величину. Однак, незважаючи на максимальну упередженість та тотальну перевагу історико-партійних публікацій, історіографічні праці зазначеного періоду стали логічним відлунням загального стану радянської історичної науки та проблемної історіографії зокрема. Загалом, праці як загальноісторіографічного характеру, так і з історіографії конкретних питань сприяли виявленню тогочасного стану вивчення історії робітничого класу і постановці подальших завдань дослідження. Вони відобразили розробку радянськими істориками конкретно-історичних проблем складу, структури, культурно-технічного рівня робітництва. Водночас до переліку малодосліджених віднесені такі питання, як зміни в джерелах поповнення та чисельності робітників, рівень матеріального добробуту. На жаль, в означений період радянським історикам доводилося працювати в максимально заангажованих умовах. Піддані тотальному контролю і впливу командно-адміністративної системи, що діяла за принципом «батоба і пряника», їхні роботи стали продуктом свого часу, квінтесенцією принципу партійності. В історіографії з кожною наступною п'ятирічкою все більше і більше домінувало визнання успіхів і замовчувалися проблемні ділянки наукових розробок. Тому історіографічні роботи епохи «застою» не можуть дати всеосяжний і об'єктивний аналіз літератури з історії робітничого класу УРСР повоєнної епохи.

Перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз історіографічної літератури ще раз доводить актуальність і потребу історіографічної розробки історії робітничого класу УРСР

в повоєнне двадцятиріччя. Перспективним напрямом подальшого дослідження проблеми може бути аналіз науково-теоретичної основи та значення праць радянських істориків застійної доби і простеження впливу суспільно-політичних умов та ідеологічних факторів на становлення та розвиток історіографії робітничого класу УРСР повоєнного двадцятиріччя (1946 – 1965).

Література

1. Бадзьо Ю. Знищення і русифікація української історії в советській Україні / Юрій Бадзьо // Український історик. – 1981. – 1 – 4 (69 – 72). – С. 83 – 97 ; 1982. – 1 – 2 (73 – 74). – С. 54 – 64.
2. Винар Л. Думки про «Українського історика» і сучасний стан української історичної науки / Л. Винар // Український історик. – 1978. – № 1 – 3 (57 – 59). – С. 5 – 29.
3. Вопросы историографии рабочего класса СССР : сб. ст. / ред. кол.: М.П. Ким (гл. ред.) и др. – М. : Мысль, 1970. – 327 с.
4. Ворожейкин И.Е. Очерк историографии рабочего класса СССР / И.Е. Ворожейкин. – М. : Политиздат, 1975. – 287 с.
5. Ворожейкин И.Е. Рабочий класс – ведущая сила советского общества. (Вопросы методологии и историографии) / И.Е. Ворожейкин, С.Л. Сенявский. – М. : Мысль, 1977. – 374 с.
6. Воскресенский Ю.В. Актуальные задачи изучения истории советского рабочего класса / Ю.В. Воскресенский, А.В. Митрофанова, В.Е. Полетаев, Л.С. Рогачевская, С.Л. Сенявский, А.А. Твердохлеб // История СССР. – 1973. – № 4. – С. 3 – 33.
7. Грицак Я. Українська історіографія. 1991 – 2001 : Десятиліття змін / Я. Грицак // Україна модерна. – К.; Львів, 2005. – Ч. 9. – С. 43 – 68.
8. Додонов О.Ф. Нове бачення періодизації історії радянського робітничого класу і його історіографії / О.Ф. Додонов // Культурологічний вісник : науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Вип. 8. – Запоріжжя : Просвіта, 2002. – С. 67 – 74.
9. Історіографія історії України : курс лекцій / В.П. Коцур, А.П. Коцур. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – 520 с.
10. Ивашкин С.С. Новейшая литература о роли рабочего класса в социалистическом преобразовании и развитии сельского хозяйства СССР / С.С. Ивашкин // ВИ. – 1973. – № 6. – С. 147 – 154.
11. Калакура Я.С. Українська історіографія : курс лекцій / Я.С. Калакура. – К. : Генеза, 2004. – 496 с.
12. Касперович П.М. Трудові колективи та громадські об'єднання промислових підприємств України: питання історіографії у 1960 –

1990-му роках : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Павло Миколайович Касперович. – Дніпропетровськ, 1996. – 211 с.

13. Кукуруза Ж.Б. Питання децентралізації управління промисловістю (1957 р.) в сучасній історіографії / Ж.Б. Кукуруза // Наукові праці. Історія : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2001. – Вип. 108. – Т. 121. – С. 105 – 109.

14. Лаєвська Ю.В. Перетворення в економіці України в 1953 – 1964 рр.: історіографія проблеми : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Юлія Віталіївна Лаєвська. – Донецьк, 2008. – 218 с.

15. Найда С.Ф. Проблема роста культурно-технического уровня рабочего класса СССР в советской историографии / С.Ф. Найда, Д.Я. Фрейлихер // ВИ. – 1969. – № 12. – С. 147 – 155.

16. Нарочницкий А.Л. Некоторые актуальные проблемы истории советского рабочего класса / А.Л. Нарочницкий, И.Е. Ворожейкин, А.В. Митрофанова, В.Е. Полетаев, С.Л. Сенявский // История СССР. – 1978. – № 4. – С. 3 – 18.

17. Ніколаєць Ю.О. Суспільно-політичні процеси в УРСР другої половини 1940-х – першої половини 1960-х років: українська історіографія : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Юрій Олексійович Ніколаєць. – К., 2008. – 481 с.

18. Оглоблин О. Завдання української історіографії на еміграції / О. Оглоблин // Український історик. – 1978. – № 4 (60). – С. 59 – 63.

19. Оприщенко А.Л. Историография социалистического соревнования рабочего класса СССР / А.Л. Оприщенко. – Х. : Вища школа, 1975. – 160 с.

20. Остапенко И.М. Деятельность Коммунистической партии Украины по восстановлению и дальнейшему развитию промышленности республики (1946 – 1977 гг.). Историография проблемы : дисс. ... д-ра ист. наук : 07.00.01 / Иван Макарович Остапенко. – Днепропетровск, 1982. – 450 с.

21. Очерки по историографии советского общества / [П.А. Жилин (глав. ред.), М.П. Ким, З.А. Астапович и др.]. – М. : Мысль, 1965. – 620 с.

22. Очерки по историографии советского общества : сб. ст. / ред. кол.: М.Е. Найденова (отв. ред.) и др. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1967. – 332 с.

23. Павленко В.М. Формирование культурно-технического уровня рабочего класса (из практики работы Компартии Украины в 60-е – 80-е гг.): историография : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.01 «История общественных движений и политических партий» / В.М. Павленко. – К., 1991. – 24 с.

24. Романцов В.О. До питання про вивчення історії робітничого класу Української РСР у післявоєнний період / В.О. Романцов // УІЖ. – 1969. – № 4. – С. 86 – 89.

25. Романцов В.О. Про стан досліджень структури робітничого класу Української РСР в 1946 – 1970 рр. / В.О. Романцов // УІЖ. – 1974. – № 4. – С. 140 – 146.

26. Санцевич А.В. Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії / А.В. Санцевич. – К. : Наук. думка, 1967. – 253 с.

27. Світло й тіні українського радянського історіописання : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 22 – 23 травня 2013 р.) / за ред. В.А. Смоля. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2015. – 212 с.

28. Сургай О. Підготовка кваліфікованих робітничих кадрів у закладах професійно-технічної освіти України у 20 – 50-і роки ХХ століття (історіографія проблеми) / О. Сургай // Вісн. Історія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2006. – Вип. 85 – 86. – С. 49 – 52.

29. Сучасна українська історіографія: проблеми методології та термінології : матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару (Київ, 17 червня 2004 р.) / наук. ред. Г.В. Касьянов. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 107 с.

30. Худяк Р.А. Зростання культурно-технічного рівня робітничого класу України у висвітленні радянської історіографії (1946 – 1969 рр.) / Р.А. Худяк // УІЖ. – 1971. – № 1. – С. 124 – 128.

31. Юрченко В. Основні ідеологічні тенденції розвитку історичної науки УРСР в 70-х на – початку 80-х років ХХ століття / Володимир Юрченко // Мандрівець. – 2013. – № 4. – С. 58 – 62.

32. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР після-сталінської доби / Віталій Яремчук. – Острогоз : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. – 526 с.

References

1. Badzo Yu. Znyshchennia i rusyfikatsiia ukrainskoi istorii v sovietskii Ukraini / Yurii Badzo // Ukrainskiy istoryk. – 1981. – 1 – 4 (69 – 72). – S. 83 – 97 ; 1982. – 1 – 2 (73 – 74). – S. 54 – 64.

2. Vynar L. Dumky pro «Ukrainskoho istoryka» i suchasnyi stan ukrainskoi istorychnoi nauky / L. Vynar // Ukrainskiy istoryk. – 1978. – № 1 – 3 (57 – 59). – S. 5 – 29.

3. Voprosy istoriografii rabocheho klassa SSSR : sb. st. / red. kol.: M.P. Kim (gl. red.) i dr. – M. : Mysl, 1970. – 327 s.

4. Vorozheykin I.Ye. Ocherk istoriografii rabocheho klassa SSSR / I.Ye. Vorozheykin. – M. : Politizdat, 1975. – 287 s.

5. Vorozheykin I. Ye. Rabochiy klass – vedushchaya sila sovetskogo obshchestva. (Voprosy metodologii i istoriografii) / I.Ye. Vorozheykin, S.L. Senyavskiy. – M. : Mysl, 1977. – 374 s.

6. Voskresenskiy Yu.V. Aktualnye zadachi izucheniya istorii sovetskogo rabocheho klassa / Yu.V. Voskresenskiy, A.V. Mitrofanova, V.Ye. Poletaev, L.S. Rogachevskaya, S.L. Senyavskiy, A.A. Tverdokhleby // Istoriya SSSR. – 1973. – № 4. – S. 3 – 33.

7. Hrytsak Ya. Ukrainska istoriohrafiiya. 1991 – 2001 : Desiatylittia zmin / Yaroslav Hrytsak // Ukraina moderna. – K.; Lviv, 2005. – Ch. 9. – S. 43 – 68.

8. Dodonov O.F. Nove bachennia periodyzatsii istorii radianskoho robitnychoho klasu i yoho istoriohrafii / O.F. Dodonov // Kulturolohichniy visnyk : naukovo-teoretychnyi shchorichnyk Nyzhnoi Naddniproshchyny. – Vyp. 8. – Zaporizhzhia : Prosvita, 2002. – S. 67 – 74.

9. Istoriohrafiiya istorii Ukrainy : kurs leksii / V.P. Kotsur, A.P. Kotsur. – Chernivtsi : Zoloti lytavry, 1999. – 520 s.

10. Ivashkin S.S. Noveyshaya literatura o roli rabocheho klassa v sotsialisticheskomy proobrazovanii i razvitii selskogo khozyaystva SSSR / S.S. Ivashkin // VI. – 1973. – № 6. – S. 147 – 154.

11. Kalakura Ya.S. Ukrainska istoriohrafiiya : kurs leksii / Ya.S. Kalakura. – K. : Henez, 2004. – 496 s.

12. Kasperovych P.M. Trudovi kolektyvy ta hromadski obiednannia promyslovkykh pidpriemstv Ukrainy: pytannia istoriohrafii u 1960 – 1990-mu rokakh : dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.06 / Pavlo Mykolaiovych Kasperovych. – Dnipropetrovsk, 1996. – 211 s.

13. Kukuruza Zh.B. Pytannia detsentralizatsii upravlinnia promyslovistiu (1957 r.) v suchasniy istoriohrafii / Zh.B. Kukuruza // Naukovi pratsi. Istoriya : naukovo-metodychnyi zhurnal. – Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2001. – Vyp. 108. – T. 121. – S. 105 – 109.

14. Laievska Yu.V. Peretvorennia v ekonomitsi Ukrainy v 1953 – 1964 rr.: istoriohrafiiya problemy : dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.06 / Yuliya Vitaliivna Laievska. – Donetsk, 2008. – 218 s.

15. Nayda S.F. Problema rosta kulturno-tekhnicheskogo urovnya rabocheho klassa SSSR v sovetskoy istoriohrafii / S.F. Nayda, D.Ya. Freylikher // VI. – 1969. – № 12. – S. 147 – 155.

16. Narochnitskiy A.L. Nekotorye aktualnye problemy istorii sovetskogo rabocheho klassa / A.L. Narochnitskiy, I.Ye. Vorozheykin, A.V. Mitrofanova, V.Ye. Poletaev, S.L. Senyavskiy // Istoriya SSSR. – 1978. – № 4. – S. 3 – 18.

17. Nikolaiets Yu.O. Suspilno-politychni protsesy v URSS druhoi polovyny 1940-kh – pershoi polovyny 1960-kh rokiv: ukrainska istoriohrafiiya : dys. ... d-ra ist. nauk : 07.00.06 / Yurii Oleksiiovych Nikolaiets. – K., 2008. – 481 s.

18. Ohloblyn O. Zavdannia ukrainskoi istoriohrafii na emihratsii / O. Ohloblyn // Ukrainskiy istoryk. – 1978. – № 4 (60). – S. 59 – 63.

19. Oprishchenko A.L. Istoriografiya sotsialisticheskogo sorevnovaniya rabocheho klassa SSSR / A.L. Oprishchenko. – Kh. : Vishcha shkola, 1975. – 160 s.
20. Ostapenko I.M. Deyatelnost Kommunisticheskoy partii Ukrainy po vosstanovleniyu i dalneyshemu razvitiyu promyshlennosti respubliki (1946 – 1977 gg.). Istoriografiya problemy : diss. ... d-ra ist. nauk : 07.00.01 / Ivan Makarovich Ostapenko. – Dnepropetrovsk, 1982. – 450 s.
21. Ocherki po istoriografii sovetskogo obshchestva / [P.A. Zhilin (glav. red.), M.P. Kim, Z.A. Astapovich i dr.]. – M. : Mysl, 1965. – 620 s.
22. Ocherki po istoriografii sovetskogo obshchestva : sb. st. / red. kol.: M.Ye. Naydenova (otv. red.) i dr. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1967. – 332 s.
23. Pavlenko V.M. Formirovaniye kulturno-tekhnicheskogo urovnya rabocheho klassa (iz praktiki raboty Kompartii Ukrainy v 60-e – 80-e gg.): istoriografiya : avtoref. diss. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriya obshchestvennykh dvizheniy i politicheskikh partiy» / V.M. Pavlenko. – K., 1991. – 24 s.
24. Romantsov V.O. Do pytannia pro vyvchennia istorii robitnychoho klasu Ukrainkoi RSR u pisliavoiennyi period / V.O. Romantsov // UIZh. – 1969. – № 4. – S. 86 – 89.
25. Romantsov V.O. Pro stan doslidzhen struktury robitnychoho klasu Ukrainkoi RSR v 1946 – 1970 rr. / V.O. Romantsov // UIZh. – 1974. – № 4. – S. 140 – 146.
26. Santsevych A.V. Problemy istorii Ukrainy pisliavoiennoho periodu v radianskii istoriografii / A.V. Santsevych. – K. : Naukova dumka, 1967. – 253 s.
27. Svitlo y tini ukrainskoho radianskoho istoriopysnannya : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Kyiv, 22 – 23 travnia 2013 r.) / za red. V.A. Smoliia. – K. : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. – 212 s.
28. Surhai O. Pidhotovka kvalifikovanykh robitnychykh kadriv u zakladakh profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy u 20 – 50-i roky XX stolittia (istoriografiya problemy) / O. Surhai // Visn. Istoriia / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – 2006. – Vyp. 85 – 86. – S. 49 – 52.
29. Suchasna ukrainska istoriografiya: problemy metodolohii ta terminolohii : materialy Vseukrainskoho naukovo-metodolohichnoho seminaru (Kyiv, 17 chervnia 2004 r.) / nauk. red. H.V. Kasianov. – K. : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2005. – 107 s.
30. Khudiak R.A. Zrostannia kulturno-tekhnichnoho rivnia robitnychoho klasu Ukrainy u vysvitleni radianskoi istoriografii (1946 – 1969 rr.) / R.A. Khudiak // UIZh. – 1971. – № 1. – S. 124 – 128.
31. Yurchenko V. Osnovni ideolohichni tendentsii rozvytku istorychnoi nauky URSS v 70-kh – na pochatku 80-kh rokiv XX stolittia / Volodymyr Yurchenko // Mandrivets. – 2013. – № 4. – S. 58 – 62.

Нефёдов Дмитрий. Историография рабочего класса УССР повоенного двадцатилетия: исследование проблемы во второй половине 1960-х – первой половине 1980-х гг. В статье исследуется состояние научной разработки темы «Историография рабочего класса УССР послевоенного двадцатилетия» во второй половине 60-х – первой половине 80-х гг. Изображено развитие украинской советской и диаспорной исторической науки по проблеме послевоенного рабочего класса УССР. Автор приходит к выводу, что в историографических трудах подведены итоги проделанной работы, констатированы проблемные участки темы и соответственно сформулированы актуальные задачи для будущих конкретно-исторических работ. В указанный период советским историкам приходилось работать в максимально заангажированных условиях. Подвергнуты тотальному контролю и влиянию командно-административной системы, их работы стали продуктом своего времени, квинтэссенцией принципа партийности.

Ключевые слова: УССР, рабочий класс, повоенное восстановление, историография, методология.

Nefyodov Dmytro. Historiography of the Ukrainian SSR working class of the two postwar decades: research of the topic in the second half of 60's – first half of the 80's. The article examines the state of scientific development of the topic «Historiography of the Ukrainian SSR working class in the two postwar decades» in the late 1960's – early 1980's, outlines the development of Ukrainian SSR and diasporal historical science on the issue of postwar Ukrainian SSR working class. The author concludes that historiographical works sum up the results of the investigation, state problem areas of the topic and accordingly formulate the urgent tasks for future historical works. During the period under consideration Soviet historians had to work under the most biased conditions. Their works were subjected to total control and influence of administrative-command system, thus they became the product of that time, the quintessence of party principle.

Key words: Ukrainian SSR, working class, postwar reconstruction, historiography, methodology.